

De Rosdoek

nr 73

---

heemkundige studiekering
De Acht Zaligheden

Kampeerboerderij -- Zwembad
»HOEVE-BIESTHEUVEL«

Hoogcasteren 25, HOOGELOON - Tel. 04979-1257

Schatzoeken.

Avonturiers, campeerders,
vissers, wandelaars. . .
kortom; Iedereen die van
de natuur houdt kan zijn
liefhebberij vergroten met
een C-scope
metaaldetector.

Aanzetten en
zoeken

P. v.d. Putten

Hutakker 3, Valkenswaard
Tel. 04902 - 41717 / 15341

heemkundige studiekring
de acht zaligheden

D E R O S D O E K

Aflevering 73

april 1995

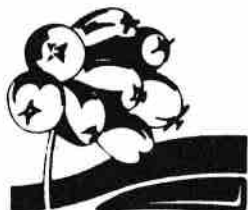
Verschijnt 4 x per jaar

Redactieadres: Th. v. d. Aalst, Ganzestraat 17,
5527 CA Hapert.
tel. 04977-81671.

Administratie: C. Witmer, Nijverheidslaan 16,
5506 EE Veldhoven.
tel. 040-536568.

De volgende Rosdoek verschijnt in juli '95

INHOUD:	blz.
Van de Boekenplank.	3.
Uit onze buitenlandse ruilabonnementen	4.
Boekbespreking.	5.
De Boterfabrieken (vervolg).	6.

heemkundige studiekring de acht zaligheden

Nieuwe leden:

Hr. C. van Nostrum,	Bergeijk.
Hr. W. Couwenberg,	Eersel.
Hr. A. Hopstaken,	Veldhoven.
Mevr. M. Bebbber,	Duizel.

REDACTIETEAM:

Th. van der Aalst,	Ganzestraat 17, 5527 GA Hapert.
H. Backbier,	Heike 6, 5512 NJ Vessem.
C. Cornelissen,	Nieuwstraat 74, 5521 CD Eersel.
J. van Hout,	Oude Provinciale weg 15, 5527 BM Hapert.
A. Kockx,	Pottenbakker 44, 5506 GD Veldhoven.

VAN DE BOEKENPLANK.

- Spel en kwel in vroeger tijd. Verkenningen van chavari, exorcisme, toverij, sport en spel in Vlaanderen, Willy L. Braekman. Gent: Stichting Mens en Cultuur (1992). 382 pp. en ill. ISBN 90-72931-34-3.
- Rituele repertoires. Volkskultuur in oostelijk Noord-Brabant, 1559 - 1853, Gerard Rooijackers. Sun, Nijmegen: proefschrift 704 pp. en ill. in de reeks Memoria, 1994. prijs f. 69,50. ISBN 90-6168-403X.
- In "Rituele repertoires" onderwerpt G. Rooijackers de ideologische voorstelling dat de bevolking van Brabant in de gestelde periode sterk werd achtergesteld aan een radicale herziening. Een zeer lezenswaard boek.
- Over de grens. De bedevaart van katholieke Nederlanders in de zeventiende en achttiende eeuw, Marc Wingers. Sun, Nijmegen, proefschrift, 304 pp. en ill. in de reeks Memoria 1994. prijs f. 49,50. ISBN 90-6168-412-9.
- Wat voor invloed hebben de sacrale plaatsen Handel, Uden en Kavelaer uitgeoefend in de tijd dat het protestantisme staatsgodedienst was. Een belangrijk proefschrift voor iedereen die zich voor het Brabantse verleden interesseert.
- Uit de grote hoeveelheid boeken en artikelen, die sinds september 1994 verschenen zijn bij gelegenheid van de herdenking van de bevrijding in 1944 - 1945 slechts 2 boeken.
- 1. Tussen vrijheid en vrede: het bevrijde zuiden, september '44 - mei '45. Red.: J. A. v. Oudheusden, H. Termeer; Waanders, Zwolle, Stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening, 's Hertogenbosch 1994, 168 pp. en ill. prijs f. 39,50. ISBN 90-6630-484-7.
- 2. Gewone mensen ongewone tijden: het leven van alleman in oorlogstijd in Vessem, Wintelre en Knegsel. Red: A. Lieberom, M. Theunissen. Vessem: secretariaat Heemkundekring "De Hooge Dorpen", 1994, 122 pp. en ill.
- Tussen zes gehuchten: de laat Romeinse en Middeleeuwse bewoning in Geldrop -'t Zand. Red: J. Bazelmans, Fr. Theuws, Amsterdam; UVA, Instituut voor Prae- en Protohistorie, 1990, 71 pp. en ill. ISBN 90-70319-12-8.
- Brabantse Almanak. 7de jaargang 1995. Uitgave Brabants Heem, ISBN 0923-456X.
- Vier jaar lang onder het juk van Duitse pinhelmen. Lommel tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1918), A. Vanden Boer, A. Vanden Boer-Van Gool, B. Indekeu, Lommel 1994, 132 pp. en ill. deel 12 in de reeks "Publikaties van de V.Z.W. Museum Kempenland te Lommel".
- In mei 1995 zal verschijnen "Heeren uit Oerle", geschiedenis en stamboom van de oorspronkelijk uit Oerle afkomstige familie Heeren. Ca 175 pp. in offsetdruk A4. Het boek wordt aangeboden op 13 mei 1995 om 11.00 uur in "De Leenhoef", Het Groen 18 Knegsel en kan tot 14.00 uur afgehaald worden.
- De standaard molen: bouw, geschiedenis, verschijningsvormen en bedieningswijze van Nederlands oudste windmolentype. Red. J. Scheirs e.a. Utrecht, 1994, 135 pp. en ill. Een goede handleiding voor wie interesse heeft in deze groep van ca. 45 molens. ISBN 90-5345-060-2.

- Volkecultuur in de late Middeleeuwen: feesten, processies en (bij)geloof. Gerard Nijsten. Utrecht, 1994. 160 pp. en ill. ISBN 90-215-2358-2.

- Brabantse Boerderijen. Beleven, bewonen en bewaren. Dr. Ir. S. Hendrikkx. Eindhoven, 1994. 104 pp. en ill, foto's en plattegronden, prijs f. 59,50. ISBN 90-74271-545.

- Kerk in verdrukking. Brabantse katholieken onder reforma-torisch gezag. J. Peijnenburg, 's Hertogenbosch, 1993. 84 pp. en ill. ISBN 90-72113-11-X.

C. Cornelissen.

UIT ONZE BUITENLANDSE RUILABONNEMENTEN.

Bulletin voor het Interdisciplinair Centrum voor Luchtverken-ning, 1994-1.

- het onderzoek naar Romeinse wegen in België.
- 50 jaar archeologie-onderzoek via luchtfotografie door Daniel Jalmain (franstalig).

Mededelingenblad Academie voor de Streekgebonden Gastronomie, mei 1994.

- toeristisch-gastronomische animatie als vorm van hotelmarketing met het belang van de streekgebonden gastronomie.
- recepten streekgebonden gastronomie uit Lincolnshire (England).
- Antwerpen, culinaire diamant met duizend facetten.
- geschiedenis van ons dagelijks brood.

Het oude land van Aarschot, september 1994.

- heerlijke en stedelijke cijzen te Aarschot in de 14e eeuw.

't Swanekoertierte', Heist-op-den-Berg, december 1994.

- vervolg historische reeks over Hof van Riemen.
- geheimzinnige gebeurtenis in het Goor in het begin van de jaren vijftig. (spoken geëlimineerd door geestelijke)
- vervolg toespraak "Het heemkundig belang van boek: Geschiedenis van .....Aarschot".

Idem, januari 1995.

- verslag lezing over humor in taal en verhaal (moppen en spits-vondigheden).

- vervolg historische reeks over het Hof van Riemen. (familie De Cuyper).

- de pastoor van Heijst schrijft in 1634 een brief aan de Camer van den Arme te Antwerpen.

- over het rechten (=oprichten) van een huis in 1669.

Idem, februari 1995.

- vervolg historische reeks over het Hof van Riemen. (familie De Cuyper).

- plafonddecoraties in het Hof van Riemen.

- het aanleggen van de weg Lier - Heist - Aarschot.

- uitspanningen en molen onder Berlaar, eerste helft negentiende eeuw.

Th. van der Aalst.

BESPREKING VAN HET BOEK:

"DE ONVOORSTELBARE JAREN 1939 TOT 1947"

In het najaar van 1994 zijn alom in Brabant boeken e.d. verschenen, die de gebeurtenissen rond de bevrijding van onze gebieden in brede vorm hebben beschreven. Steeds werden de feiten vastgelegd, die inwoners van onze dorpen en steden vertelden en die zich beperkten tot hun persoon in hun eigen omgeving.

In die reeks maakt het boekwerk "De onvoorstelbare jaren 1939 tot 1947" van het joodse meisje van toen, Ursula Levie, een grote uitzondering, bijzonder doordat Ursula en haar broer George op een heel andere wijze deel zijn geweest van onze streekgemeenschap, met ons hebben geleefd, doch op een schrijvende manier van ons gescheiden werden maar wel het geluk hadden, naar ons terug te kunnen keren.

Zij kwamen in 1939 op zeer jeugdige leeftijd na de dood van hun vader en afscheid van hun moeder terecht in het zusterklooster te Eersel, van waaruit zij een vrij normaal leven leidden door opgenomen te worden in de steeds wisselende groepen kinderen, die in het Koloniehuis een herstel van levenskracht verkregen, door school te gaan en door verdere omgang met Eer-selse kinderen.

Tot 1943 konden zij uit het zicht van de nazi-jodenjagers blijven. In maart echter van dat jaar werden zij overgebracht naar het concentratiekamp Vught, zes maanden later naar het kamp Westerbork en in februari 1944 naar het concentra-tiekamp Bergen-Belsen. In april 1945 werden zij aldaar in een trein gezet om in het kamp Theresienstadt vernietigd te worden. Op weg daarheen veroverde het Russische leger deze trein. Na medische verzorging in het veroverde Oost-Duitsland en later in 's Hertogenbosch kwamen zij op 30 juni 1945 weer terug in Eersel om in 1947 te vertrekken naar een oom en tante in de Verenigde Staten van Amerika. Vanzelfsprekend zijn zij in de afgelopen 50 jaren weer eens in Eersel op bezoek gekomen.

Karakteristiek in haar schriftelijk relaas is de nuchtere feitenbeschrijving, wars van enige sensatie, met een eerlijke erkentelijkheid voor de personen, die hen in de moeilijke jaren hebben verzorgd en begeleid, zonder haat voor de personen, die hen zoveel leed hebben aangedaan, maar natuurlijk wel een uiterste veroordeling van de nazi-jodenvernietiging. Geen sensatielektuur dus, doch lektuur, die verwarmt en rustig lezen laat.

Het boek is een uitgave van de gemeente Eersel en is aldaar in de boekhandel te koop.

Th. van der Aalst.

DE GESCHIEDENIS VAN DE COOPERATIEVE
STOOMZUIVELFABRIEK "ST. BENEDICTUS"

INLEIDING.

Op initiatief van drs. Annemiek v. Veen, werd door de Heemkundekring: "De Acht Zaligheden" in Eersel een studiegroep Boterfabrieken opgericht, die zich ging bezighouden met de ontwikkeling van de fabriekmatige verwerking van de melk, vanaf het einde van de vorige eeuw.

Bedoelde werkgroep zou haar onderzoek richten op de vijf stoomzuivelfabrieken in deze regio, welke tussen 1913 en 1917 waren ontstaan uit de al eerder bestaande handkrachtmelkfabrieken in de verschillende dorpen en buurtschappen.

Het betrof hier:

St. Benedictus Eersel	1913
St. Bernardus Bergeyk	1915
St. Pancratius Hoogeloon	1916
St. Isidorus Bladel	1917
St. Jan Oerle	1917

Enige haast was hierbij wel geboden, omdat van de vijf genoemde fabrieken er inmiddels al vier gesloten waren en Bergeyk waarschijnlijk hetzelfde lot te wachten staat.

Bovendien was er nu nog een goede kans, dat er vroegere werknemers te achterhalen waren, die nog een en ander over het functioneren van de fabrieken wisten te vertellen.

Voor iedere stoomzuivelfabriek zou een aparte werkgroep worden opgericht. Voor de algehele coördinatie zou Henk Langbroek uit Eersel zorg dragen.

Voor de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek: St. Benedictus welke destijds in Eersel gevestigd was, bestond

deze werkgroep uit:

Kees Fokker, Rob Muller en Driek Wintermans.

In interviews met oud-werknemers kon nog veel van de werkwijze van de stoomzuivelfabrieken achterhaald worden. Ook uit de goed verzorgde archieven van Campina, onder wiens hoede later al deze regionale coöp. stoomzuivelfabrieken werden ondergebracht, kwam nog veel van het verleden aan het licht.

Wat betreft het allereerste begin, de coöp. handkrachtmelkfabrieken, uit de laatste decennia van de vorige eeuw waren we uitsluitend op het archiefmateriaal aangewezen.

De vroegere locaties konden, voor zover nog bestaand of verbouwd, nog wel achterhaald worden.

In het voorjaar van 1992 kon de werkgroep Eersel, het beschikbare materiaal bij de algemene coördinator Henk Langbroek inleveren ter uitwerking.

In afwachting hiervan ben ik begonnen, alvast de geschiedenis van St. Benedictus uit Eersel, vanaf het allereerste begin, de coöperatieve handkrachtmelkfabrieken,

op papier te zetten.

Duizel, herfst 1992.

H. Wintermans.

LIJST VAN GEÏNTERVIEWDE PERSONEN.

Kees Fokker, Rob Muller en Driek Wintermans hebben de volgende personen geïnterviewd.

Van de werkwijze op de stoomzuivelfabriek kon op deze manier veel achterhaald worden.

Willem Maast, stoker- machinist van
juli 1944 tot de sluiting in 1958. R.M. H.W.

Kees v.d. Ven melkcontroleur van 1947-1958.
R.M. H.W.

Adr. Rijken. stagiaire. 1948-1949 H.W.

G.v.d. Aalst. geen functie. R.M.

L.Jansen, zoon van directeur Jansen.	C.F.
Oud- directeur Bonants, Bladel.	C.F.
Drs. G.Wintermans, Eindhoven, dochter van Mr. J.J.Wintermans. Zuivelconsulent	R.M H.W.
M.Boogaars, dochter van J.Boogaars de ex- botermaker, geboren in het huis waar destijds de handkracht was.	H.W.
v.d. Sande, Dijk 8, woonde waar vroeger de handkracht was.	C.F.
Fr.Henselmans, opgegroeid waar vroeger de handkracht Schadewijk was.	C.F.
Knaapen, woont nu in dat pand, op Schade- wijk	C.F.

HOE GEBEURDE DE VERWERKING VAN DE MELK OP HET

EINDE VAN DE VORIGE EEUW?

Eerst moeten we kijken naar de mogelijkheden, welke er in die tijd waren.

In de klassieke zuivelgebieden van de noordelijke Nederlanden (Friesland) werd al rond 1880 gebruik gemaakt van de centrifuge, waardoor ontroming en daardoor de machinale zuivelbereiding mogelijk werd. Ook daar werd toen al van stoommachines gebruik gemaakt; dus de eerste stoomzuivelfabrieken.

De rijkere boeren, de betere gronden en veel meer koeien maakten zoiets daar mogelijk!

Hier in Brabant op de veel slechtere gronden werden door de minder kapitaalcrachtige boeren veel minder koeien gehouden. Voor hen behoorde zo'n grote investering in een stoomzuivelfabriek toen nog niet tot de mogelijkheden.

Hier in het zuiden zou de fabriekmatige verwerking van de melk in de naaste toekomst door handkrachtfabriekjes gaan gebeuren.

Door de komst van de handcentrifuge - deze was in 1888 uitgevonden- zou in de beginjaren '90 van de vorige eeuw, hier verandering in komen.

In 1892 werd in Tungelroy (L) op initiatief van de hoofdonderwijzer J.Ament aldaar, de eerste handkrachtmelkfabriek op coöperatieve basis opgericht, dit naar het voorbeeld van de Belgische "samenmelkerijen" Dit Belgische voorbeeld wekte hier in het zuiden hoge verwachtingen. Door de nieuwe bereidingswijze was de hoeveelheid boter groter en de kwaliteit beter en homogener, terwijl men nu op geregelde tijden contant geld in handen kreeg en niet meer afhankelijk was van de winkelier- opkoper.

Bovendien zouden de vrouwen meer tijd voor ander werk beschikbaar krijgen, wanneer het tijdrovende karnen thuis niet meer behoefde te gebeuren.

In dat jaar waren er in Valkenswaard en Dommelen al handcentrifuges in gebruik bij winkeliers- boterhandelaren.

In 1893 was in Eersel ene Arnold Wijnen, een brouwerherbergier, ook met het opkopen en afromen van melk voor eigen rekening begonnen. Zijn pand was gelegen op de plaats waar nu C 1000 staat en heette café: "Het dorstige Hert".

Het was geen vereniging. De boeren welke er melk aan leverden, kwamen maandelijks bij elkaar om af te rekenen en van de winst een vaatje goedkoop bier leeg te drinken. In de volksmond werd dit gezelschap de "Zwiersguld" genoemd. Zwiers is het Kempische woord voor ondermelk.

Op een van deze "teerdagen" of afreken dagen kwam daar Sjef van Janeke Wintermans uit Duizel binnen. (De latere zuivelconsulent, Tweede-Kamerlid, mede-oprichter van de C.H.V. en hoofdredacteur van het weekblad van de N.C.B.)

Hij was toen nog maar 17 jaar en in opleiding voor onderwijzer. Ondanks zijn jonge leeftijd wees hij de

daar aanwezige boeren op de totaal verkeerde manier van werken waar ze mee bezig waren. "Nu ze dan eindelijk eens wat contant geld in handen kregen, werd het ook nog in drank omgezet!"

De president van die club verklaarde toen, dat het toch wel in de bedoeling lag om er eens een keer een vereniging van te maken! Mogelijk heeft hij dat maar gezegd om van hem af te zijn, want dergelijke praat kwam hem daar niet van pas.

Mede door toedoen van Sjef Wintermans, die dit wederwaren natuurlijk thuis in Duizel vertelde, werd daar al een jaar later, in 1894, de coöperatieve handkrachtmelkfabriek "Kempeland" opgericht met 37 leden. Ook in Eersel was men wakker geschud, want op Driekoningen-marktdag 6 jan. 1895 kwamen daar de boeren van de achter de kerk gelegen gehuchten Schadewijk en de Hoogstraat bij elkaar, om ook daar een coöperatieve handkrachtmelkfabriek op te richten. Weldra zouden er in Eersel nog twee bijkomen.

Ook Steensel en Knegsel zouden weldra volgen.

Het is wel goed om er even bij te bedenken dat dit op landbouwgebied de eerste coöperatieve verenigingen waren, welke er op het einde van de vorige eeuw ontstonden.

Of nadien het "Zwiersguld" nog een lang leven beschoren is geweest, vermeldt de geschiedenis niet!

Over al de kleine afzonderlijke handkrachtfabriekjes kom ik verderop nog uitgebreid terug.

WAT MOEST MEN ZICH ZO AL VOORSTELLEN VAN EEN

HANDKRACHTMELKFABRIEK.

Een handkracht werd gewoonlijk gevestigd in een klein gebouw, of een paar kamers van een woning, liefst met kelder om de boter beter te kunnen bewaren. In een van de kamers was op een gemetseld voetstuk de handcentrifuge opgesteld. Verder waren er een fornuis om de melk op de geschikte ontromingstemperatuur van 30 °C te brengen, een bascule, een tuimelkarn en een handkne-

der. Bovendien waren er ook enige roomvaten nodig en bij de beter ingerichte bedrijfjes een waterreservoir met perspomp. Dat water diende om de "verwarmde" room op een geschikte zuringstemperatuur te brengen en de boter te spoelen.

In de meeste handkracht-fabriekjes werkten twee personen, van wie er een de melk woog, bemonsterde en verwarmde, terwijl de andere de centrifuge draaide.

Een stevige jongen van omstreeks 20 jaar kon dit wel de hele voormiddag volhouden.

Het draaien van die tuimelkarn zal wel het werk van beiden zijn geweest, er zaten in ieder geval twee draaiers aan.

Noot van de schrijver:

Geboren in 1925 herinner ik mij nog uit de midden jaren '30, dat er thuis in de schuur een houten ton van ongeveer 250 l. stond. Volgens mijn vader was dat de karnton van de vroegere handkracht, nog compleet met afschroefbaar deksel, 2 draaiers (slingers) en een houten stelling waar hij in moest hangen. Zij hadden geprobeerd om ze als wasmachine te gebruiken. Dat is goed verklaarbaar, omdat het huis waarin de Duizelse handkracht gevestigd was, na de sluiting er van in 1913, door onze familie was gekocht. Daar kan best zo'n onverkoopbare karnton in achter gebleven zijn.

Er waren ook fabriekjes waar het karnen met een tredmolen en een hond, de "boterhond" gebeurde, o.a. in Steensel.

Een of twee maal per week werden de kluiten boter in gaas gewikkeld en in manden verpakt voor verzending.

Al deze fabriekjes, zeker de primitiefste, zonder gemechaniseerde waterkoeling, waren zonder veel moeite en met weinig kosten naar een ander pand over te brengen. Ook in onze regio gebeurde dat wel eens.

Op sommige plaatsen ondervond men aanvankelijk veel tegenwerking en verdachtmaking van de zijde van de boterhandelaren, omdat bij de handkrachten de room

aangezuurd werd, in plaats van die spontaan zuur te laten worden, zoals dat voorheen op de boerderijen ook gebeurde.

De aanschaffingskosten van het "machinepark" van een dergelijk handkrachtfabriekje zonder waterreservoir werden door de eerder genoemde J. Ament in 1891 berekend op f 600,--. Voor 40 leden dus een investering van f 15,-- per lid.

Nu moet men die f 15,-- natuurlijk zien in het beeld van die tijd. Dat kunnen best drie weeklonen zijn geweest. Een voorwerker bij de gemeente verdiende in 1899 f 6,-- per week.

Omdat het zo gemakkelijk ging om een dergelijk handkrachtfabriekje op te richten, is het ook zo goed verklaarbaar dat er zo weinig oprichtings-aktes of statuten van bestaan. Vermoedelijk ging er veel te goeder trouw.

In later jaren, toen de stoomzuivelfabrieken werden gebouwd, was daar voor het eerst ook sprake van de aanbesteding van de melkritten.

Volgens de "overlevering" werd de melk bij de handkrachtfabriekjes met de kruiwagen of de hondekar gebracht. Een van onze zegsmannen, die in zijn jeugd naast zo'n fabriekje naar school ging, vertelde dat de mensen de melk met de kruiwagen brachten. We moeten hier denken dat het om de melk van 3á4, maar waarschijnlijk om nog minder koeien ging, welke in die tijd ook nog wel als trekdier werden gebruikt, zeer weinig krachtvoer kregen en altijd binnen werden gehouden.

De cijfers van de Duizelse handkracht omgerekend, werd daar gemiddeld 911 l. melk per dag verwerkt, is dus 25 l. per lid.

Over de afzet van de boter van deze fabriekjes en wat dat voor moeilijkheden zou geven, kom ik verderop terug.

Ook moeten we niet uit het oog verliezen, dat een deel van de volle melk werd gebruikt om kalveren te mesten. Deze werden, net als nu nog, op een latten bodem in

donkere hokken geplaatst. Met alleen melk als voeding kregen ze blank vlees.

Erg lonend was deze bedrijfstak ook niet, maar de verwerking op die manier kostte zeer weinig.

Omdat de joden het monopolie in deze handel hadden, werden de prijzen door hen bepaald.

Na de komst van de handkrachtfabrieken, werden ook wel kalveren met de terug geleverde ondermelk gemest, maar de vleeskwaliteit van deze dieren was beduidend minder, roder.

DE GESCHIEDENIS VAN DE AFZONDERLIJKE

HANDKRACHTMELKFABRIEKEN.

Coöperatieve handkrachtmelkfabriek "KEMPENLAND" Duizel, 1894.

Officiële oprichtingspapieren, statuten of ledenlijsten zijn we van dit fabriekje nergens tegengekomen.

In eerste instantie wordt als locatie voor Kempenland in de handschriften van Meester Rijken genoemd in een lokaal, dat er in de buurt van het kasteeltje een lokaal gehurd zou zijn geweest.

Volgens een krantebericht van 23-10-1902 in de Meierijsche Courant zou toen de nieuwbouw van die fabriek aan de Groenstraat gereed gekomen zijn.

Voorheen waren dan diverse vertrekken gehurd geweest, maar nu kregen ze een eigen gebouw.

Volgens die zelfde krant was veel te danken geweest aan de bekwame adviseur, aan eensgezindheid en goede voorlichting. Hier denk ik aan meester v. Tuyl, J.J. Wintermans en burgemeester Panken.

Het is bekend dat bij deze coöp. handkracht, die in 1894 werd opgericht, alle vooraanstaande boeren mee deden. Slechts een paar kleineren vertrouwden die "nieuwerwetsigheid" niet of vonden het te duur. Terwijl op andere plaatsen de boeren wel eens werden weerhouden om lid te worden, omdat ze bang waren voor

de gevolgen bij de winkelier - boteropkoper. Maar hier speelde dit niet, omdat de ene winkelier- opkoper-voerman, zelf direct lid werd, terwijl de andere winkelierster, de moeder van de latere burgemeester Panken, juist een grote voorstandster was van de handkracht.

Piet Rijken werd de eerste voorzitter- directeur van de fabriek. Daarnaast hadden Frans Hems, M. v.d. Heyden, zoon van de burgemeester, J.Eliëns en Janeke Wintermans, vader van de eerder genoemde Sjef Wintermans, een bestuursfunctie.

De eerste cijfers die we van Kempenland tegenkomen, zijn uit de gemeenteverslagen van 1897:

37 leden ontvingen f 6486,59 voor hun 6349 kg. geleverde boter, (120 kg. per week). In 1898 was de hoeveelheid geproduceerde boter in de gemeente - Steensel had inmiddels ook een eigen fabriek- gestegen tot 8322 kg.

Van de volgende jaren zijn over Kempenland meer cijfers bekend, echter alleen maar over de kilogrammen geleverde melk.

1903	290.100	kg.
1906	274.000	kg.
1908	268.300	kg.
1909	280.921	kg.
1910	335.406	kg.
1912	332.582	kg.

Aanvankelijk werd de melk per kg. uitbetaald, maar toen de methode Gerber bekend werd, waarmee het vetgehalte in de melk kon worden bepaald, betaalde men per % vet uit.

In Duizel en in de Kempen liep de tijd verder en gingen de ontwikkelingen door. Het was in de tijd dat P.Panken, burgemeester van Duizel c.a., op voortvarende wijze de ontginning van de vele heidevelden aanpakte en deze als gemeenteweide verpachtte. Omdat inmiddels (1908) ook het prikkeldraad was uitgevonden, werd het mogelijk om de koeien snachts buiten te laten. De stalmeestproduktie een van de redenen waarom 's nachts de koeien werden binnengehaald, was nu niet meer van

zo groot belang, omdat er steeds meer kunstmest ter beschikking kwam.

De koeien die snachts buiten bleven, kregen dan wel een dek op, gemaakt van een jute zak.

Het was een gebeurtenis, waar een deel van het dorp met schande over sprak: "Zo iets kon toch niet goed zijn! Ze moesten hem er snachts zelf eens bij zetten!" Bedoeld werd dan de eigenaar. Aldus werd er geredeneerd.

Toen op de fabriek ook nog twee keer achter elkaar het karnen (boter maken) mislukte, iets wat overigens wel eens meer gebeurde, was dit koren op de molen van de "oppositie". De melk van koeien die op zo'n "opgefokte" gemeenteweide liepen kon, immers niet goed zijn.

Er werd verlangd dat deze apart gekarnd werd! Groot was echter hun verbazing toen

bleek, dat de melk die de koeien van de gemeenteweide gaven, veel meer boter bevatte en bovendien ook van veel betere kwaliteit was.

Vanaf die tijd werd de melk naar het vetgehalte uitbetaald. De afzet van de boter van deze en ook van de andere kleine fabriekjes, komt verderop ter sprake, omdat die voor allemaal hetzelfde was; n.l. de botermijn.

Hoe uiteindelijk al deze kleine fabriekjes opgingen in een groot coöp. stoomzuivelfabriek, komt ook later ter sprake.

Het huis waarin Kempenland gevestigd was, bestaat nog. Kadastraal is het bekend als Eersel sectie N 259. Groenstraat 14 Duizel en sinds 4-4-1956 bewoond door P.Cox.

Na de sluiting van het handkracht-fabriekje werd het gekocht door de wed.H.C.Wintermans, die het verhuurde. Vanaf zijn huwelijk in 1919 heeft hier tot 1938 Jan Boogaars gewoond die in dit fabriekje botermaker was en dat later tot zijn pensioenering toe, omstreeks 1950, ook in Eersel op de stoomzuivelfabriek was.

Zijn dochter Miet wist te vertellen dat er in het huis veel trapjes waren vloeren van ongelijke hoogte, een mooie gewelfde kelder was, en de waterput buiten gaf

goed water gaf.

Het ontstaan van de eerste coöperatieve handkrachtfabriek in Eersel op de Hoogstraat.

Zo als gezegd kende Eersel al eerder een particuliere handkrachtfabriek.

Maar ook in Eersel hadden de wijze woorden van Sjef Wintermans, welke hij indertijd tot de leden van de "Zwiersguld" gesproken had, al vlug weerklank gevonden.

Het archief vermeldt: Op Driekoningen-marktdag, 6 jan. 1895, kwamen de boeren van de achter de kerk gelegen gehuchten, De Hoogstraat, Schadewijk, en Molenveld bij elkaar en besloten een handkrachtmelkfabriek op coöperatieve basis op te richten.

Met 32 leden ging men op 15 maart 1895 van start, in het pand Hoogstraat 13 Eersel, sectie k 148, thans bewoond door J.Knaapen.

Als bestuur trad op J.vulde.Boom, burgemeester, Hub. de Haas, J.v.d.Aalst, W. Kox en W.v.Breugel.

Om het werken in zo'n fabriek te leren, werden er een paar mannen naar de fabriek in Westerhoven gestuurd.

Dit is de enige handkrachtfabriek geweest waar we een ledenlijst en een oprichtingsacte van hebben.

Enkele leden hadden deze getekend met een +.

Al vlug ontstond er nog zo'n handkrachtfabriek in de buurt van de Markt, dat later gesplitst werd in een fabriek Eersel -Dorp, gevestigd thans Hint 4, kadastraal Eersel sectie K 4368 ,en in een ander, gevestigd Dijk 8, sectie F 1037 en bewoond door P.v.d.Sande.

Al deze fabriekjes verlichtten op de boerderij het werk van de boerin in grote mate. In die tijd was het melken het werk van de boerin, evenals het sop koken. Men was in die tijd nog de mening toegedaan, dat ook de koeien recht hadden op een warme maaltijd per dag. De ingrediënten welke voor het sop koken werden gebruikt, waren: ongemalen rogge, crock, d.i. een meng-

sel van graanafval en onkruidzaad, verder rapen, knollen en wat de natuur op dat moment bood.

Ook het karnen dat 3-4 keer per week moest gebeuren en telkens enkele uren in beslag nam, was het werk van de vrouw, evenals de verkoop (of ruil) van de boter.

Ook het schoon van de voorstal en het woongedeelte van het huis, nu niet de ideale "werkplek" voor de boterbereiding, was de taak van de boerin.

En toch waren er nog boeren die vreesden dat de vrouwen lui zouden worden, als ze dat karnen niet meer hoefden te doen verelt het archief N.C.B. Eersel.

Omdat de werkwijze van al deze fabriekjes hetzelfde was, als in Duizel en later ook in Steensel en Knegsel, ga ik daar niet verder op in.

De huidige bewoners van die vroegere "handkrachten", konden nog veel bijzonderheden vertellen.

Allereerst het fabriekje aan de Hoogstraat.

Frans Henselmans, de sigarenwinkelier, is daar opgegroeid omdat zijn vader die leeggekomen fabriek in 1912 voor f 360,- gekocht had. Hij herinnert zich nog de prachtige gewelfde kelder en weet ook nog dat alle muren van steen waren. Op de vloer lagen rode plavuiten.

Knaapen had dit huis in 1927 van de fam. Henselmans gekocht. Toen was de kelder nog intact. Boven de kelder waren twee vertrekjes: het ene was de directiekamer, het andere zal wel het schaftlokaal geweest zijn. Zij hebben de opkamers afgebroken en de kelder vol puin gestort, om een gelijkvloerse kamer te krijgen.

Het aan de buitenzijde vernieuwde pand werd vroeger door lindebomen beschaduwd.

Hier was indertijd J.v.d.Aalst directeur.

Jaarcijfers:

1903	391.400	kg.
1906	364.000	kg.
1908	391.000	kg.
1909	401.500	kg.

1910 435.560 kg.
1912 472.685 kg.

Deze fabriek heeft wel de hoogste jaarcijfers.
Gemiddeld werd hier per dag 1291 kg. melk verwerkt.

Handkracht "De Lelie".

Over het fabriekje Dijk 8 De Lelie, kadastraal sectie F 1037, komen we in de Meierijsche Courant van 22-6-1898 het volgende bericht tegen:

Aanbesteding van boterfabriek De Lelie te Eersel, voor rekening van de coöperatieve vereniging in onze gemeente. Kosten timmerwerk f 97,--. Kosten metselwerk f 107,--.

Deze fabriek werd op 15-6-1898 opgericht.

De heer v.d. Sande die nu nog in Dijk 8 woont, is in jan. 1992 88 jaar geworden. Hij woonde destijds op Schadewijk, en ging langs dit boterfabriekje naar school. Eerder vermeldde ik dat al. Ook dit fabriekje werd in 1913 gesloten.

Voor hem woonde er Wout Smaayers. Hij kocht het in 1931. Toen was het nog grotendeels in zijn oorspronkelijk staat.

Ook hier was weer sprake van een kelder met een gemetseld gewelf. Een deel bestaat nog. Omdat er een dragende muur doorheen is gemetseld, is het andere deel onbereikbaar. Daar bevinden zich nog de oorspronkelijke koelbakken.

Hij herinnert zich ook nog de waterput met het slechte water. Als de boterfabriek dit sterk ijzerhoudend en vies smakende water voor het wassen van de boter moest gebruiken, zal dit ook wel enige invloed op de smaak van de boter hebben gehad. Een euvel waar de hele buurt mee kampte.

De boter werd in manden verpakt, tijdelijk op zolder opgeslagen en op gezette tijden met de tram naar Eindhoven verzonden.

De directeur was hier J.v.d.Sanden.

De bekende jaarcijfers van "De Lelie" zijn:

1904 209.000 kg.
1905 222.000 kg.
1906 223.000 kg.
1907 217.400 kg.
1908 217.400 kg.
1909 256.585 kg.
1910 238.122 kg.
1912 249.430 kg.

Handkrachtfabriek "HINT".

Voor het derde handkrachtfabriekje in Eersel gebruikte men de namen: Hint; Dorp of Straat.

Het was gevestigd op Hint 4, waar nu kapsalon De Barbier is. Kadastraal sectie F 4368.

Tot voor enkele jaren woonde hier aannemer Gerrit Veraa en voordien zijn vader Corn. Veraa.

Mogelijk is het oude gebouw, de schuur achter het woonhuis nog een deel van de fabriek.

De directeur hier was A.v.Gils. Van deze fabriek weten we zeer weinig. Ze loosde haar afvalwater in een zinkput. Een twee jarig zoontje van buurman Sjef Wintermans, een neef van de eerder genoemde, is erin verdrinken.

Jaarcijfers van deze fabriek:

1903 236.250 kg.
1906 200.000 kg.
1908. 223.700 kg.
1909 216.230 kg.
1910 269.659 kg.
1912 308.125 kg.

"De Meibloem" J.Schulteweg 16 in Steensel.

Dit fabriekje was gevestigd in de vroegere boerderij van J.v.d.Moosdijk. Thans is het geheel afgebroken.

Volgens de Peel- en Kempenbode van 23-9-1899 kwam men in vergadering bijeen om te komen tot de oprichting van een nieuwe boterfabriek, want het gebouw dat er toen dienst voor deed, kreeg een ander bestemming.

Bij de keuze van het bouwterrein bleken er tegenstrijdige belangen in het spel. Het door het bestuur geadviseerde stuk grond wilde de eigenaar wel beschikbaar stellen, maar de leden kwamen niet tot overeenstemming. En zo bleef de zaak maar hangen.

Op 10-3-1901 was men blijkbaar nog niet verder gekomen, want de Eindhovense Courant vermeldde dat er die morgen brand was ontstaan in de boterfabriek, door een defect aan de kachel. Met inspanning van alle krachten had men de brand toch kunnen blussen. Maar er werd niet zwaar aan getild, want volgens de krant was het niet erg geweest als alles afgebrand was.

Dan was er zeker een doelmatigere en nettere fabriek gekomen.

Maar in 1903 was er blijkbaar wel een nieuwe fabriek, want de Peel- en Kempenbode van 24-12-1903 wist te vertellen dat er brand was ontstaan in de pas nieuw gebouwde boterfabriek. Er was een schade van ongeveer f 100,--. Ook was het weer aan het krachtadig optreden van de ingezetenen te danken, dat de schade zo beperkt was gebleven.

Van deze fabriek is bekend dat de tredmolen voor de karn-ton door een hond in beweging werd gebracht. Als productiecijfer geven 1904 en 1906 beide 204.500 kg melk aan.

De Joseph Schulteweg waar de fabriek aan stond, wordt nog wel eens de genoemd "mulkweg", een Kempisch synoniem voor karnemelk.

Handkracht "De Vooruitgang" in Knegsel.

"De Vooruitgang" stond op Het Groen 39 in Knegsel. Kadastraal Vessem sectie nr. F 3713. De huidige bewoner is A.Lem. Ook deze fabriek sloot later bij Eersel aan. P.Beerens was de voorzitter.

Jaarcijfers:	1903	250.200	kg.
	1906	246.500	kg.
	1908	227.900	kg.
	1910	252.252	kg.
	1911	260.419	kg.

Het is wel opvallend dat de omzet van alle zes de fabriekjes zo weinig uit elkaar loopt.

DE AFZET VAN DE BOTER EN DE BOTERKEURING.

De coöperatieve handkrachtmelkfabriekjes, welke er tegen het einde van de vorige eeuw in de streek verzezen, moesten natuurlijk een afzetgebied voor hun boter hebben. Zo'n afzetgebied, of beter gezegd zo'n afzetvereniging, moest net als al de fabriekjes zelf, ook van de grond af worden opgebouwd. Omdat dit ten koste ging van de traditionele boterhandelaren, zou dit van die kant nogal wat wrevel en tegenwerking oproepen.

Maar hoe gebeurde de afzet van de boter eerst, voordat de handkrachtfabriekjes er waren?

Zoals ik eerder vermeldde, werd er nogal wat volle melk gebruikt voor het mesten van kalveren. Hoewel niet erg rendabel, de kosten voor verwerking waren ook niet hoog. Maar het gedeelte van de melk dat niet voor het kalvermesten werd gebruikt, moest op de boerderij zelf tot boter verwerkt worden. Omdat boter in de winkel een geliefd ruil- en betaalmiddel was, vond op die manier de boter haar afzet.

Over deze handelwijze wil ik J.J.Wintermans eens citeren, toen hij in 1919 hoofdredacteur van het weekblad van de N.C.B. werd, na eerst 12 jaar zuivelconsulent te zijn geweest.

In zijn eerste redactionele artikel vertelde hij, dat hij zelf uit de kleine boerenstand was voortgekomen en daar op het einde van de vorige eeuw, het getob en geploeter aan den lijve had ondervonden. Dat boter in de winkel werd afgeleverd voor 30 cent per pond en varkens voor 15 cent per pond en daar dan de gedwongen winkelnering nog bijkwam.

Dat hij niet in de landbouw was gegaan, omdat er in

die tijd niets te verdienen was en het onderwijs een redelijke kostwinning bood. Omdat de landbouw hem bleef trekken, is hij in de volgende jaren aan de landbouwstudie en nog later aan de zuivelstudie begonnen, waardoor hij in de zuivelwereld bekendheid kreeg. Wat hem weer een plaats in de volksvertegenwoordiging bezorgde.

Tot zover het artikel.

De boter welke op de eerder genoemde manier door de winkeliers verzameld en/of opgekocht werd, vond haar weg naar de boterhandelaren.

In de tijd voordat de handkrachten bestonden, was er in Eersel wekelijks een botermarkt. Deze markt vond plaats onder "de boterlinde" naast de kapel, omdat dit met warm weer de koelste plek op de Markt was. De verkoop van de boter was een pure vrouwenaangelegenheid.

De boter werd gekocht door opkopers, die de boter door een voerman naar Den Bosch lieten brengen.

Ze werd in kuipen verpakt die met stro waren geïsoleerd. Eerselse boter had een goede naam?

Bekend is ook dat de boter vanuit Duizel, zowel naar Eindhoven als Tilburg werd verzonden.

In 1888 kwam de eerste boterwet tot stand, welke in 1900 nog eens extra werd aangescherpt.

De dikwijls slechte kwaliteit van de thuisgemaakte boter, de dikwijls onhygiënisch gewonnen melk van koeien die altijd op stal stonden en het slechte putwater, zullen hier niet vreemd aan geweest zijn. Daarbij kwam ook nog de knoeierij van bepaalde boteropkopers, die er zoveel mogelijk water door de boter mengden of deze vervalsten met margarine.

Officieel mag boter maar 16 % water bevatten.

Zij zijn er de oorzaak van geweest dat in 1904 het Rijksbotermerk werd ingevoerd, dit tot groot ongenoegen van die lieden die nu aan hun duistere praktijken een einde zagen komen.

De eerste georganiseerde boterafzet van de "handkrachten", is al ontstaan op 28-9-1893, toen de eerste

Zuid-Nederlandse Zuivelbond werd opgericht. Maastricht als vestiging voor een botermijn was voor onze regio toch wel erg ver.

Rond Eindhoven is in 1897 de Noord-Brabantse Zuivelbond ontstaan.

Omdat in Eindhoven ook al een botermijn van de vrije handelaren gevestigd was, probeerden de handelaren de bedrijven te bewegen, hun boter aan een niet gecontroleerde mijn te leveren. Het gevolg is toen geweest dat er een complete boteroorlog ontstond, en dat de mijn van de Noord-Brabantse Zuivelbond fuseerde en zich bij de Zuid Nederlandse Zuivelbond, het Z.N.Z. aansloot.

De mijn in Eindhoven sloot. Het ander gevolg was dat ook de ongecontroleerde mijn van de handelaren moest sluiten.

De Noord-Brabantse Zuivelbond kon met recht de eer opeisen, dat zij het was geweest, die in Noord-Brabant het Rijksbotermerk staande had gehouden en alzo de knoeierij op een afdoende manier bestreden had.

J.J. (Sjef) WINTERMANS ALS ZUIVELCONSULENT.

Eerder is al eens een paar keer de naam Sjef Wintermans gevallen. Deze op 15-3-1877 in Duizel geboren onderwijzer is van 1895 tot 1904 in het onderwijs werkzaam geweest. Achtereenvolgens in Hooge Mierde, Vessem en Woensel.

Altijd erg bij de landbouw betrokken, behaalde hij in 1904 zijn landbouwwacte.

Van 1906 tot 1912 werd hij zuivelconsulent voor Noord-Brabant. Van 1912 tot 1918 vervulde hij deze functie in oostelijk Noord-Brabant.

Vanuit deze functie wist hij twee broers, een zwager en een dorpsgenoot te interesseren om een cursus voor opleiding van directeur voor een stoomzuivelfabriek te gaan volgen.

Alle drie brachten ze het tot directeur van het "stoom" in Gemert, Mill of Oirschot.

De dorpsgenoot Harry Bierens werd directeur in het

Belgische Kinrooy.

De eerste jaren nadat in 1906 Wintermans zuivel-consulent voor N.Brabant was geworden, bestonden zijn werkzaamheden vooral uit de begeleiding en inspectie van de vele handkrachtfabrieken in zijn ambtsgebied.

In een brochure van zijn hand "De Boterij", geeft hij veel goede raad en aanwijzingen, hoe er op de handkrachten met primitieve middelen gewerkt kon en moest worden. Vooral de zindelijkheid was daar een voornaam punt.

Ook voor de omzetting van de bestaande handkrachtmelkfabrieken tot de moderne stoomzuivelfabrieken heeft hij zich beijverd. In de landbouw begonnen zich in die jaren grote veranderingen te voltrekken. Eerder haalde ik al aan dat de ontginning van heidegronden in die periode hoogtij vierde. In Duizel was in 10 jaar tijds 100 ha. heide ontgonnen en op andere plaatsen zal dat wel niet veel anders zijn geweest. En dat had zijn consequenties weer op het aantal koeien, dat gestaag uitbreidde.

In de krant van 24-3-1910 lezen we dan ook, dat de zuivelconsulent voor N.Brabant, de heer J.Wintermans, in Steensel een lezing hield over de wenselijkheid om de bestaande handkrachtmelkfabriek in dat dorp en enkele naburige dorpen te vervangen door een grote moderne stoomzuivelfabriek.

Als argument daarvoor werd aangevoerd dat een betere kwaliteit boter geleverd kon worden, teneinde de toenemende concurrentie het hoofd te kunnen bieden. Ook een belangrijke reden in die tijd was dat de melk gepasteuriseerd kon worden, om de zo gevreesde t.b.c. beter te kunnen bestrijden.

Verder zou een beter financieel resultaat te behalen zijn. Ook behoefde de versleten of verouderde apparatuur van de verschillende "handkrachten" niet meer vervangen of uitgebreid te worden, want zoals het zich toen al liet aanzien, zou het aantal koeien in de volgende jaren flink toenemen.

Hoewel er veel belangstelling voor de lezing van de

zuivelconsulent was en hij na afloop luide werd toegejuicht, werd er toch nog niet direct tot de stichting van een Coöperatieve Stoomzuivelfabriek overgegaan. Men wilde er nog wel eens een nachtje over slapen. Nergens in de streek was er al zo iets!

ER ZOU EEN STOOMZUIVELFABRIEK KOMEN

Het heeft nog wel enige tijd geduurd, iets minder dan twee jaar, maar op 8 febr. 1912 werd in meerderheid besloten om een Coöperatieve Stoomzuivelfabriek in Eersel op te richten, ter vervanging van de drie handkrachten van Eersel en die van Steensel, Duizel en Knegsel.

Om een goed overzicht te krijgen, hoe de hele oprichting is verlopen, volg ik nu de samenvattingen van de kranteberichten uit die tijd.

Op 25 febr. 1912 volgde de definitieve oprichtingsvergadering: 160 Boeren met ruim 600 koeien sloten zich aan.

Op 23 maart 1912 werd langs de provinciale weg, nu de Nieuwstraat, tegenover wat nu de Willibrorduslaan heet, van M.v.d.Heyden een stuk grond aangekocht voor de bouw van de stoomzuivelfabriek.

Op 30 april 1912 worden de statuten voor de stoomzuivelfabriek opgestuurd naar de Staatscourant.

Op 14 mei 1912 scheen er ergens enige wrevel ontstaan te zijn, want enige leden trokken zich terug. Maar op 16 mei 1912 schijnen de moeilijkheden opgelost te zijn en is de oprichting van een stoomzuivelfabriek nu zeker.

Het definitief gekozen bestuur bestaat uit:

J.Th. v.d.Boom, burgemeester van Eersel;

Hub. (Bert) de Haas Eersel; P.Rijken Duizel;

Fr.v.Nunen Steensel en A.Beerens Knegsel.

De Raad van Toezicht bestaat uit notaris Keulen,

J.Vervest en A.v.Gils uit Eersel,

P.G.A.G.Panken, burgemeester van Duizel c.a. en

Ant. v.Tuyl, hoofd van de school en landbouw-

onderwijzer in Duizel.

Op 16 juli 1912 had de aanbesteding van de onder architectuur Kooken te bouwen zuivelfabriek plaats. De hoogste inschrijving was f11.200,--, de laagste f10.370,--.

Op 30 aug. 1912 wordt met de bouw begonnen.

Op 15 okt. 1912 vindt de eerste algemene vergadering van het stoom in oprichting plaats. Geestelijk adviseur wordt kapelaan v.d..Heuvel uit Eersel. Het huishoudelijk reglement wordt voorgelezen en vastgesteld. Ter betaling van de aanbestedingssom van de fabriek en de machinerieën werd bij de Boerenleenbank een lening aangegaan tegen een rente van 4 %. Ook werd er goedkeuring verleend om zich aan te sluiten bij het Botercontrolestation te Eindhoven en de Zuid-Nederlandse Zuivelbond in Maastricht.

De bouw van de fabriek vorderde zodanig, dat al gedacht werd aan de opening in febr. 1913.

Op 12 nov. 1912 wordt bekend dat de heer Bonants is benoemd tot directeur van de zuivelfabriek.

Wanneer de naamstelling van deze fabriek heeft plaats gehad ben ik nergens tegengekomen, maar het werd: "Coöperatieve Stoomzuivelfabriek St. Benedictus te Eersel.

Een mooi tegelplateau, voorstellende deze patroonheilige, zou de voorgevel sieren.

Op 17 april 1912 meldt de Meierijsche Courant de aanbesteding van de melkritten voor de stoomzuivelfabriek.

Diezelfde courant vermeldde een week later, dat de inschrijving voor de melkritten zeer verschillend was. Er deed zich een verschil van f 1000,-- per drie maanden voor. Dat was niet zo opmerkelijk, omdat er nogal wat verschil zat in de afstand vanwaar de melk aangevoerd moest worden.

In die tijd gebeurde de aanvoer per hoogkar. Met bakken was voor en achter de laadruimte verbreed. Op het middengedeelte van de kar werd nog wel eens een tweede laag melkannen geladen. Voor de melkrijder was

het opletten, om tijdens het laden de gewichtsverdeling goed in de gaten te houden, ik bedoel "het te zwaar of te licht in de rug laden".

Vierwielige wagens met luchtbanden waren er pas vanaf het midden van de jaren dertig. Deze waren dan gemaakt van wielen van sloopauto's. Voor die tijd was er wel eens geëxperimenteerd met vierwielige wagens met kleine houten wielen. Maar deze waren op de onverharde wegen door één paard niet te trekken.

Op 7 juni 1913 meldde de Meierijsche Courant dat de stoomzuivelfabriek voltooid was. Dat zou een hele verlichting zijn, want bij de diverse "handkrachten" begon de apparatuur dusdanige slijtage te vertonen, dat economisch werken erg moeilijk werd. Vanzelfsprekend was het onderhoud de laatste tijd tot het uiterste beperkt. Over de opening van de Coöp. Stoomzuivelfabriek St. Benedictus te Eersel schreef de Meierijsche Courant van 17 juni 1913 het volgende:

"A.s. Woensdag is de plechtige opening van de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek St. Benedictus te Eersel. Voorzeker zal een grote drukte hiermee gepaard gaan en op feestelijke wijze zal de opening plaats hebben. Moge de stoomzuivelfabriek voor onze boerenstand rijke vruchten voortbrengen onder leiding van Directeur Bonants."

Omdat onder hetzelfde artikel in de krant ook vermeld stond, dat er op zondag 15 juni een muziekfestival gehouden was, waarbij veel muziekgezelschappen aanwezig waren, krijgt men de indruk dat dit ook met de opening van de stoomzuivelfabriek te maken had. Het was een buitengewoon geslaagd feest geworden, dat bovendien door mooi weer begunstigd was.

DE OPHEFFING VAN DE HANDKRACHTMELKFABRIEKEN.

Met de opening van "het Stoom" in Eersel, zoals deze fabriek in de volksmond altijd werd genoemd, kwam aan de activiteiten van de verschillende "handkrachten" een einde.

In de tijd dat het Stoom in Eersel in aanbouw was, verschenen in de krant advertenties, waarin de plaatselijke "handkrachten", hun fabrieken met inventaris te koop aanboden.

Op 21 sept. 1912 werd de zuivelfabriek van Duizel "Kempenland" aan de Groenstraat, te koop aangeboden. Te aanvaarden een maand na de inwerkstelling van de stoomzuivelfabriek in Eersel.

Voor zover ons bekend werd deze gekocht door de wed.H.Wintermans.

De krant van 26 sept. 1912 vermeldde dat de Coöperatieve Roomboterfabriek Schadewijk, voor het kleine bedrag van f 360,- verkocht was aan H.Henselmans.

Op 12 dec. 1912 zou ten koffiehuisse van Fr.Wouters te Steensel voor inzet en op 19 dec. 1912 ten koffiehuisse van Th.v.Hout voor toewijzing, door notaris Keulen publiek worden verkocht:

Ten verzoeken van Coöp.Roomboterfabriek "De Meibloem", het goed onderhouden en sterke gebouw, dat diende als roomboterfabriek, zeer geschikt om tot woonhuis om te bouwen. Kad. Duizel en Steensel sectie B 2110, groot 2,3 are.

Te aanvaarden één maand na de ingebruikstelling van de fabriek in Eersel.

Op 18 jan. 1913 werd door handkracht "De Lelie" op de Dijk, wegens oprichting van de stoomzuivelfabriek, de gehele inventaris te koop aangeboden, t.w. een zuiver werkende centrifuge, een karn, een boterkneedtafel, een toestel voor melkonderzoek en een toestel voor het bepalen van het watergehalte in de boter. Alles nog in goede staat.

Op 15 maart 1913 wist de Meierijsche Courant te vertellen, dat Coöp. Handkracht "De Lelie", een kapitaal van f 1800,-, voortvloeiende uit de eigendommen van de genoemde fabriek, aan haar leden kon uitkeren. Per koe kon f 19,- worden uitbetaald. Een meevaller die niet overal gehaald wordt! Bij deze fabriek waren dus 94 koeien betrokken.

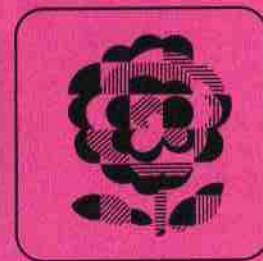

MEULENBROEKS

Aannemer van Grond- Weg- en Waterwerken
Zand en grinthandel
De Hoef 12B
5528 CA Hoogeloon
Telefoon 04978-2252
Telefax 04978-1565

iets te vieren ?
Geef een:

VVV
GESCHENKBON

Te besteden in duizenden winkels in heel Nederland!
Te koop in waarden van : 10.= tot 100.= bij:

VVV Veldhoven
Meiveld 1 (Gemeentehuis)
Veldhoven
Tel.: 040-584411
Fax : 040-549110